

Θεοδώρα Γιαννίτση, διδάκτωρ ιστορίας,
ηθοποιός, δ/ντρια Κέντρου Ελληνικού
Πολιτισμού – Κ.Ε.Π..

ΑΡΧΑΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΡΑΜΑ. ΓΕΝΝΗΣΗ-ΡΙΖΕΣ- ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ-ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στα μέσα του 6^{ου} π.Χ. αιώνα, σε έναν από τους δήμους της Αττικής που περιτριγύριζαν την Αθήνα έκανε την εμφάνισή του, πρώτη φορά για όλο τον κόσμο, ένα ποιητικό είδος που χρειάστηκε πενήντα περίπου χρόνια, για να εξελιχθεί και να φτάσει στην τελική του ολοκλήρωση. Το είδος αυτό για έναν αιώνα καλλιεργήθηκε αποκλειστικά στην Αττική, συντελώντας μαζί με την Ρητορική, τη Φιλοσοφία και τις Τέχνες στη μεγάλη πολιτιστική ακμή του του 5^{ου} αιώνα, που όπως ξέρουμε, δίκαια ονομάστηκε Χρυσός Αιώνας. Αυτό το νέο ποιητικό είδος είναι το δράμα. Γεννήθηκε σε μια εποχή, που η Αθηναϊκή δημοκρατία μέσα από δυσχέρειες πολλές και ταλαντεύσεις προσπαθεί να καθορίσει με ακρίβεια τα πλαίσια μέσα στα οποία θα λειτουργήσουν σωστά οι θεσμοί της. Από τη νομοθεσία του Σόλωνα ως τη μεταρρύθμιση του Κλεισθένη ο δήμος αγωνίζεται να βρει τρόπους με τους οποίους θα μετριάσει την αντίθεση που εκδηλώνεται ανάμεσα στην ολιγάριθμη αλλά ισχυρή αριστοκρατία της γης και την πολυάριθμη, δυναμική αλλά ανοργάνωτη τάξη των αγροτών και των μικροβιοτεχνών. Η πρώτη τάξη υπερασπίζει δικαιώματα κερδισμένα από το μακρινό παρελθόν, οι δεύτεροι διεκδικούν το δικαίωμα να μετέχουν στην πολιτική, αφού τα προϊόντα τους, φτάνοντας ως τις ακτές της Μ. Ασίας και στην Μεγάλη Ελλάδα, στήριζαν την εμπορική ανάπτυξη και προωθούσαν τη ναυτική πολιτική της Αθήνας.

Ανάμεσα στις νομοθετικές ρυθμίσεις του Σόλωνα και του Κλεισθένη μεσολάβησε η τυραννία του Πεισίστρατου, καθεστώς που είχαν επιβάλει οι μικροϊδιοκτήτες της Αττικής και το οποίο με τον καιρό, και ιδιαίτερα με τους διαδόχους του τυράννου, εξελίχθηκε σε κράτος οικογενειακό, τούτο έγινε αιτία να ανατραπεί σε

όχι μακρό διάστημα χρόνου. Πάντως το δράμα διαμορφώθηκε σε αυτή την εποχή στους αγροτικούς δήμους της Αττικής: εισέβαλε θριαμβευτικά στην Αθήνα και με τον Πεισίστρατο έγινε γιορτή, αργότερα θεσμοθετήθηκε ως εκδήλωση της Δημοκρατίας. Είτε με πρωτοβουλία του τυράννου και για να κολακεύσει τους οπαδούς του είτε γιατί εκείνη την εποχή σημειώνεται μια συρροή ανθρώπων της υπαίθρου στην Αθήνα, το δράμα μεταφέρεται από τις αγροτικές περιοχές στο Άστυ και τελειοποιείται συνεχώς μέσα στο κλίμα των δημοκρατικών διαδικασιών, που θεμελιώνει η νέα Αθηναϊκή πολιτεία.

Αυτό πάντως πρέπει να ειπωθεί με βεβαιότητα: το δράμα είναι παιδί της Δημοκρατίας, γέννημα του διαλόγου και της ελευθερίας των ιδεών.

Αρχαία Αθήνα

Κύριο λήμμα: Αρχαία Αθήνα

Χάρτης της Αθήνας κατά τον χρυσό αιώνα του Περικλή.

Η Ακρόπολη των Αθηνών του 5ου αιώνα π.Χ. σε γκραβούρα.

Η Δηλιακή συμμαχία (Αθηναϊκή ηγεμονία) στο απόγειο της ακμής της, 5ος αι. π.Χ.

Το Ερέχθειο. Η νότια πρόσταση με τις Καρυάτιδες.

Η αρχαία συνοικία του Κεραμεικού.

Η Ρωμαϊκή Αγορά στην Πλάκα.

Η ίδρυση της Αθήνας χάνεται στην αχλύ του μύθου, καθώς είναι γενικά αποδεκτό ότι προϋπήρχε της Μυκηναϊκής Εποχής. Είναι γνωστό ότι πράγματι υπήρχαν προϊστορικά πολιίσματα στην Αττική, αλλά από πότε ακριβώς πρωτοχρησιμοποιήθηκε για ένα τουλάχιστον από αυτά το όνομα «Αθήνα» είναι άγνωστο.

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα στον Τίμαιο, Αιγύπτιοι ιερείς της Ίσιδος αποκάλυψαν στον Σόλωνα που τους επισκέφτηκε ότι σύμφωνα με τα αρχεία τους, υπήρχε πόλη ακμάζουσα με το όνομα «Αθήνα» πριν από το

9600 π.Χ. Φυσικά η ακρίβεια της αναφοράς αμφισβητείται, όπως και ο υπολογισμός του έτους, αλλά ελλείψει ακριβέστερων στοιχείων και αναφορών, διατηρεί κάποια ενδεικτική αξία.

Πρώτοι κάτοικοι της περιοχής θεωρούνται οι Πελασγοί[εκκρεμεί παραπομπή]. Πρώτος βασιλιάς της πόλης, σύμφωνα με τη μυθολογία, ήταν ο Κέκροπας κατά τη 2η χιλιετία π.Χ. ή 3η χιλιετία π.Χ., από τον οποίο ονομάστηκε το τμήμα κείμενο μεταξύ Ακροπόλεως, Αχαρνών και Ελευσίνος Κεκροπία (ή Κεχρωπία). Οι κάτοικοι ήταν Ίωνες που εγκαταστάθηκαν στην αττική γη.

Ο μύθος του Θησέα και του Μινώταυρου φανερώνει την ύπαρξη σχέσης υποτέλειας της Αθήνας προς τη Μινωική Κρήτη, που έσπασε μετά την παρακμή του πολιτισμού αυτού[εκκρεμεί παραπομπή]. Πατέρας του Θησέα ήταν ο Αιγέας, βασιλιάς των Αθηνών μέχρι τον θάνατό του, οπότε και πέρασε ο θρόνος στον γιο του τον Θησέα. Τον θρόνο αμφισβήτησαν οι Παλλαντίδες γιοι του Πάλλαντος, αδελφού του Αιγέα, αλλά σφαγιάστηκαν από τον Θησέα, ο οποίος παρέμεινε βασιλιάς και κέρδισε ξανά την εύνοια των πολιτών του.

Κατά την Εποχή του Τρωικού Πολέμου η Αθήνα πήρε το μέρος των Μυκηνών, εκστρατεύοντας κατά της Τροίας με επικεφαλής τον Μενεσθέα και σημαντική στρατιωτική και ναυτική δύναμη 50 πλοίων (κατ' εκτίμηση 1.650-2.750 άνδρες) όπως αναφέρεται στον κατάλογο πλοίων που αναφέρεται στην Ιλιάδα.[14] Τα γεγονότα αυτά κατατάσσουν την Αθήνα, που καταλάμβανε τότε την Αττική, χωρίς τη Μεγαρίδα (που υπαγόταν στη Σαλαμίνα), και τον Ωρωπό (που ανήκε στη Βοιωτία), σε μια πολύ σημαντική ελληνική πόλη[εκκρεμεί παραπομπή]. Λειτουργούσαν όμως ήδη από το 3000 π.Χ. τα μεταλλεία Λαυρίου[εκκρεμεί παραπομπή] παρέχοντας στην πόλη μόλυβδο και άργυρο (αργότερα την Εποχή του Σιδήρου και σίδηρο). Η παραγωγή κεραμικών, λαδιού, μελιού και κρασιού, καθώς και μαρμάρου από την Πεντέλη, σε συνδυασμό με την εμπορική δραστηριότητα, σηματοδοτούν μια οικονομικά ακμάζουσα πόλη. Ο βαθμός ανεξαρτησίας της, όμως, λόγω της ηγεμονίας των Μυκηνών, ήταν μάλλον μικρός, μέχρι και την παρακμή του πολιτισμού αυτού[εκκρεμεί παραπομπή].

Η Αθήνα διέφυγε πάντως την καταστροφή ή υποδούλωση από την Κάθοδο των Δωριέων και συμμετείχε μάλλον χαλαρά στην «Σπαρτιατική Συμμαχία». Πρώτος νομοθέτης της πόλης ήταν ο Δράκων, ο οποίος θέσπισε τον 7ο αιώνα π.Χ. τους Δρακόντειους Νόμους, γραμμένους σε μαρμάρινες πλάκες. Κατά την παράδοση, οι νόμοι ήταν τόσο αυστηροί, που ο όρος «δρακόντεια μέτρα» δήλωνε μέτρα αμείλικτα και σκληρά. Τη νομοθεσία του Δράκοντα διαδέχθηκαν οι νόμοι του Σόλωνα. Βασικότεροι όλων ήταν η "σεισάχθεια", κατάργηση της υποδούλωσης ελεύθερων πολιτών για χρέη και ο αναδασμός της γης.

ΑΘΗΝΑ - πόλη που ονομάστηκε από τη σοφή, πεπειραμένη, ικανή και κατακτήτρια - νικηφόρο θεά Αθηνά. Εδώ στην αρχαιότητα συγκεντρώθηκαν δύο λέξεις - έννοιες – ο Δήμος-Λαός και η εξουσία (demos - kratos), αποκαλύπτοντας τη μορφή του κράτους αναγνωρίζοντας τα δικαιώματα και τις ελευθερίες όλων των πολιτών.

Αρχικά, οι αρχαίοι Έλληνες δεν είχαν κράτος. Κατά την ΙΙ χιλιετία π.Χ. οι ελληνικές φυλές εγκαταστάθηκαν νότια της Βαλκανικής Χερσονήσου. Αυτές οι φυλές, χωρισμένες από τα φυσικά εμπόδια μιας ορεινής χώρας, ήταν αρχικά καταδικασμένες στην απομόνωση. Μέσα στα στενά όρια κάθε περιοχής, ανακτοβούλια – πόλεις-κράτη θα αναπτυχθούν με την πάροδο του χρόνου: Κόρινθος, Μέγαρα, Θήβα, Σπάρτη και άλλοι (χάρτης από την παρουσίαση της γλώσσας). Οι μελλοντικοί Αθηναίοι ή Ίωνες, όπως ονομάστηκε η Ένωση των τεσσάρων φυλών, πήραν μια μικρή περιοχή, περιτριγυρισμένη από τη θάλασσα - Αττική κατά τη διάρκεια της επανεγκατάστασης. Η γεωργία περιορίστηκε σε σχετικά μικρή έκταση, αλλά υπήρχαν ευνοϊκές συνθήκες για τη βιοτεχνία και το θαλάσσιο εμπόριο. Υπογραμμίζουμε ότι στο τέλος της δεύτερης χιλιετίας οι Έλληνες, ενωμένοι σε έναν ενιαίο στρατό και επιλέγοντας έναν ηγέτη, πολιορκούσαν τη μικρή πόλη της Τροίας. Τα γεγονότα αυτού του διάσημου πολέμου περιγράφονται από τα ποιήματα των Ομηρικών εποχών – στα ομηρικά έπη «Ιλιάδα» και «Οδύσσεια».

Σταδιακά, στην αρχαία ελληνική προκλασική κοινωνία, όπως την περιγράφει ο Όμηρος, πραγματοποιούνται πολύπλοκες διαδικασίες κοινωνικής διαφοροποίησης/διαχωρισμού σε απλούς ανθρώπους και ευγενείς των φυλών. Οι τελευταίοι αποκτούν τα καλύτερα εδάφη, τα μεγάλα κοπάδια και τελικά ... την εξουσία. Η φυλή κυβερνάται από τη συνέλευση του λαού, το συμβούλιο των πρεσβυτέρων και τον ηγέτη, τον βασιλέα. Οι πρεσβύτεροι, με επικεφαλής τον ηγέτη, ήταν στρατιωτικοί ηγέτες και ο στρατός αποτελούνταν από άνδρες της εθνικής συνέλευσης. Ο αμερικανός ιστορικός του τελευταίου αιώνα L.G. Ο

Morgan αποκάλεσε αυτή την μορφή της εξουσίας και διοίκησης - ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ.

Ταυτόχρονα, αυτή ήταν η τελευταία περίοδος του πρωτόγονου κοινοτικού συστήματος, όταν η γεωργία έγινε ο κύριος κλάδος της οικονομίας, εκτοπίζοντας την κτηνοτροφία, ενώ η βιοτεχνία μετατρέπεται σε ανεξάρτητο κλάδο. Η ανταλλαγή αγαθών πέρνει αποκτά τακτικό χαρακτήρα, και εμφανίζονται οι έμποροι. Οι σκλάβοι από τους κατακτηθέντες χρησιμοποιούνται ευρέως. Και, τέλος, σχηματίζεται η οικογένεια με την κυριαρχία του άνδρα, που υπονομεύει ολοκληρωτικά την αρχαία οργάνωση της φυλής. Η αγροτική κοινότητα, τόσο σταθερή στην Ανατολή, δεν βρήκε ευνοϊκές συνθήκες εδώ και άρχισε να αποσυντίθεται γρήγορα. Οι εκτάσεις των γαιών έγιναν ιδιωτική ιδιοκτησία μεμονωμένων επώνυμων.

Κατά τον 5ο αιώνα π.Χ. ε. γ. Η Αττική μεγάλωσε (γύρω από ένα αρχαίο φρούριο) μια πόλη που επρόκειτο να γίνει το μεγαλύτερο κέντρο του αρχαίου και παγκόσμιου πολιτισμού / πολιτισμού. Σύμφωνα με το μύθο, ο βασιλιάς ΘΗΣΕΑΣ υπήρξε ο ιδρυτής της. Αφού αποφάσισε να ενώσει τα demos / districts της Αττικής, αποφάσισε να αποκηρύξει τη μοναδική εξουσία: να υπηρετήσει ως στρατιωτικός ηγέτης και να παρακολουθήσει την εφαρμογή των νόμων. Ο Θησέας κατάφερε να πείσει τους πολίτες να γίνουν κάτοικοι ενός δημοκρατικού κράτους-κράτους που ονομάζεται Αθήνα. Έτσι, δώδεκα ανεξάρτητες κοινότητες ενώθηκαν σε ένα έθνος και προς τιμήν αυτού του γεγονότος ο βασιλιάς διοργάνωσε μια γιορτή με θυσίες (Παναθήναια). Η Αθήνα έγινε το επίκεντρο ανθρώπων που ανήκουν σε διαφορετικές φυλές, φυλές: αντί μιας απλής γειτονιάς των φυλών, συγχωνεύονται σε ένα μόνο λαό. Η παλαιά διοικητική και κοινωνική κατανομή αντικαθίσταται από ένα νέο τμήμα. Σταδιακά δημιουργούνται οι εξής κάτωθι τάξεις: α) ευπατρίδες ("ευγενείς") - β) γεομόροι, - μικρο-αγρότες, γ) δημιουργοί - τεχνίτες.

Η αντικατάσταση όλων των σημαντικών θέσεων έχει γίνει το προνόμιο των Ευπατρίδων. Ως αποτέλεσμα, το συμβούλιο των πρεσβυτέρων μετατρέπεται σε μια καθαρά αριστοκρατική συνέλευση, που δεν εκλέγεται από κανέναν και δεν λογοδοτεί σε κανέναν. Ονομάστηκε ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ, εφόσον συνεδρίαζε στο λόφο του θεού του πολέμου ΑΡΗ. Ο ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ νομοθετούσε,

πραγματοποιούσες το ανώτατο δικαστήριο, παρακολουθούσε τις ενέργειες των αξιωματούχων. Οι ανώτεροι υπάλληλοι ήταν οι ΑΡΧΟΝΤΕΣ - εννέα πρεσβύτεροι ενωμένοι σε συλλογικό όργανο. Εκλέγοναν από τον ΑΡΕΙΟ ΠΑΓΟ για την περίοδο ενός έτους.

Το μεγαλύτερο μέρος στερήθηκε τέτοιων ευκαιριών. "Οι φτωχοί," γράφει ο Αριστοτέλης, βρίσκονταν σε καθεστώς υποδούλωσης, όχι μόνο οι ίδιοι, αλλά και τα παιδιά και οι σύζυγοί τους, που ονομάζονταν ... εξακοσιομέδιμνοι, επειδή καλλιεργούσαν τα κτήματα των πλουσίων και ελάμβαναν το ένα έκτο 1/6 της συγκομιδής για το εργασιακό τους έργο. "Όμως ολόκληρη η γη ήταν στα χέρια λίγων. Επιπλέον, εάν οι φτωχοί δεν έδιναν ενοίκιο, ήσαν πιθανό αυτοί και τα παιδιά τους να μετατραπούν σε δούλους.

Ήδη από τις αρχές του VI αιώνα π.Χ. υπήρχαν ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΕΣ και ΔΗΜΟΣ (λαός). Επιπλέον, υπό την έννοια «Δήμος» στην αρχαία Ελλάδα εννοούνται οι ελεύθεροι πολίτες που έχουν πολιτικά δικαιώματα, αλλά δεν ανήκουν στην αριστοκρατία. Ως αποτέλεσμα της πάλης μεταξύ τους, νίκησε η δημοκρατία του δουλοκτητικού συστήματος, ο ιδρυτής της οποίας ήταν ο Σόλων (640-559 π.Χ.).

Ο Σόλων, εξέχον μέλος της αθηναϊκής κοινωνίας του 6ου αιώνα και ένας από τους «Επτά Σοφούς» της αρχαίας Ελλάδας, έμεινε γνωστός στην ιστορία για τις μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε στο αθηναϊκό πολίτευμα. Αποτέλεσαν τον θεμέλιο λίθο ενός πολιτεύματος, της δημοκρατίας, που μόλις είχε κάνει την εμφάνιση του στην παγκόσμια σκηνή και επρόκειτο να κυριαρχήσει στη Δύση ως τις μέρες μας.

Τα στοιχεία που υπάρχουν για τον βίο και την προσωπικότητα του Σόλωνα είναι περιορισμένα, λόγω της έλλειψης γραπτών και αρχαιολογικών ενδείξεων για την Αθήνα του πρώιμου 6ου αιώνα. Οι κύριες αρχαίες πηγές για τον Σόλωνα είναι ο Ηρόδοτος και ο Πλούταρχος, οι οποίοι όμως έγραψαν γι' αυτόν μερικούς αιώνες αργότερα. Επίσης, εκείνη την περίοδο η ιστορία δεν ήταν συγκροτημένη ως

επιστήμη με αυστηρή ερευνητική μεθοδολογία όπως στις μέρες μας. Για παράδειγμα, ο ρήτορας Αισχίνης αποδίδει στον Σόλωνα όλη τη νομοθεσία που διαμορφώθηκε σε επόμενες ιστορικές περιόδους. Κάποιοι σύγχρονοι μελετητές έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η γνώση μας για τον Σόλωνα είναι βασισμένη σε μεγάλο βαθμό σε φανταστικές κατασκευές. Η αρχαιολογική σκαπάνη έχει φέρει στο φως κάποια σχετικά ευρήματα από την περίοδο του Σόλωνα υπό την μορφή αποσπασματικών επιγραφών.

Ωστόσο η πλειονότητα θεωρεί ότι ο όγκος των στοιχείων που ανταποκρίνονται στην ιστορική πραγματικότητα είναι επαρκής για να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα. Πλέον έχει διαμορφωθεί ένας κοινός τόπος πληροφοριών όσον αφορά τη ζωή του Αθηναίου νομοθέτη. Ο Σόλων, γιος του Εξηκεστίδη, γεννήθηκε περίπου το 639 π.Χ. Καταγόταν από μια πλούσια, αριστοκρατική οικογένεια της αρχαίας Αθήνας, της οποίας οι ρίζες έφταναν μέχρι τον βασιλιά της Αθήνας Κόδρο. Ωστόσο, παρά τις αριστοκρατικές καταβολές της, ο πλούτος της οικογενείας του προερχόταν κυρίως από το εμπόριο παρά την ιδιοκτησία γης. Αυτός ο παράγοντας έμελλε να παίξει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των μεταρρυθμίσεων καθώς ο Σόλων δεν αισθανόταν κάποια αλληλεγγύη με την αριστοκρατική τάξη. Ο πατέρας του φρόντισε επιμελώς την εκπαίδευσή του, δίνοντας του την ευκαιρία να λάβει μια σφαιρική και βαθιά παιδεία. Μετά τον θάνατο του Εξηκεστίδη, ο Σόλων ανέλαβε τη διαχείριση της οικογενειακής περιουσίας. Όμως οι επιχειρήσεις του δεν ευοδώθηκαν και μεγάλο μέρος της περιουσίας χάθηκε. Ωστόσο στην περίπτωση του Σόλωνα επιβεβαιώθηκε η ρήση «ουδέν κακό αμιγές καλού». Αυτή η ατυχής εξέλιξη αποτέλεσε το έναυσμα για μια σειρά ταξιδιών στην Αίγυπτο και τη Μικρά Ασία που πλούτισαν τον Σόλωνα σε εμπειρίες και γνώση. Στη συνέχεια, χρησιμοποίησε τη γνώση αυτή για να κατασκευάσει το νομοθετικό πλαίσιο της αθηναϊκής δημοκρατίας.

ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Ένα από τα θέματα που προκαλούσαν μεγάλες προστριβές μεταξύ των Αθηναίων ήταν το γεγονός ότι οι αριστοκρατικές οικογένειες κατείχαν όλα τα σημαντικά κυβερνητικά αξιώματα. Πιο συγκεκριμένα, οι «άρχοντες» προέρχονταν πάντοτε από μέλη της αριστοκρατικής τάξης και με την αρωγή του Αρείου Πάγου, συγκέντρωναν στα χέρια τους την απόλυτη πολιτική εξουσία. Τα μέτρα του Σόλωνα αποσκοπούσαν στη διαπλάτυνση της κορυφής του πολιτειακού οικοδομήματος, ώστε να συμπεριληφθούν όσοι διέθεταν πλούτο προερχόμενο από την ενασχόληση με το εμπόριο. Η διαρκώς αυξανόμενη ισχύς της αθηναϊκής αστικής τάξης είχε ως αποτέλεσμα την άσκηση πίεσης για την αναδιανομή της εξουσίας προς όφελος της, μία παράμετρος που δεν μπορούσε να αγνοηθεί ούτε από τον Σόλωνα αλλά και ούτε από τους Αθηναίους ευγενείς. Χωρίς αμφιβολία, η ανάμιξη του Σόλωνα με το εμπόριο τον έκανε να είναι ευνοϊκά διακείμενος στο ενδεχόμενο ενίσχυσης των αστών. Γι' αυτόν τον λόγο, καθόρισε τα αξιώματα τα οποία μπορούσε κάποιος να ασκεί, με κριτήριο τη τάξη στην οποία ανήκε, και όπου κατατασσόταν βάσει του εισοδήματος του (και ειδικότερα της φοροδοτικής ικανότητας).

Κατ' αρχήν, προχώρησε στην κατάταξη των Αθηναίων πολιτών σε τέσσερις τάξεις, χρησιμοποιώντας ως βασικό κριτήριο την ποσότητα παραγωγής από τις ιδιόκτητες γαίες τους.

Η πρώτη κοινωνική τάξη ήταν οι πεντακοσιομέδιμνοι, δηλαδή όσοι λάμβαναν ετησίως τουλάχιστον 500 «μέδιμνους» από την ατομική κτηματική ή / και κινητή περιουσία τους. Ένας μέδιμνος ήταν μονάδα μέτρησης βάρους για στερεά και υγρά αντικείμενα και ισοδυναμούσε με 38 κιλά και 50 λίτρα αντίστοιχα. Για να γίνει περισσότερο κατανοητή η αξία που αντιπροσώπευε ο μέδιμνος στην καθημερινή ζωή ενός Αθηναίου αξίζει να σημειωθεί ότι ένας άνδρας κατανάλωνε ετησίως περίπου 8 μέδιμνους σιτάρι και μια πενταμελής οικογένεια με τρία παιδιά κατανάλωνε ετησίως περίπου 25 μέδιμνους σε σιτάρι συν 10 μέδιμνους σε άλλους τύπους φαγητού και ποτών. Κατά συνέπεια, όποιος παρήγαγε ετησίως 500 μέδιμνους ήταν σε θέση να θρέψει 15 οικογένειες ή 50 άνδρες. Με άλλα λόγια, οι πολίτες που άνηκαν στην τάξη των πεντακοσιομέδιμων θεωρούντο τουλάχιστον εύποροι. Συμπερασματικά, σε αυτή την τάξη συμπεριλαμβάνονταν τόσο μέλη των πλούσιων αριστοκρατικών οικογενειών όσο και πολίτες που δεν άνηκαν σε αυτές αλλά είχαν υψηλά εισοδήματα από διάφορες πηγές.

Η δεύτερη κοινωνική τάξη που όρισε ο Σόλων ήταν οι «ιπείς», των οποίων η ετήσια ατομική κτηματική ή / και κινητή περιουσία τους κυμαινόταν μεταξύ 300 και 500 μεδίμων. Προφανώς, η ονομασία που είχε δοθεί σε αυτή την τάξη είχε να κάνει με το γεγονός ότι τα μέλη της ήταν σε θέση να συντηρούν έναν τουλάχιστον πολεμικό ίππο και ιπέα σε καιρό πολέμου, μια διαδικασία εξαιρετικά ακριβή εκείνη την περίοδο. Ο Σόλων ανέδειξε αυτόν τον παράγοντα σε κριτήριο κοινωνικής κατάταξης.

Η τρίτη κοινωνική τάξη ήταν οι «ζευγίται», δηλαδή αυτοί που ήταν σε ζυγούς ως βαριά οπλισμένοι πεζοί (οπλίτες). Και σε αυτή την περίπτωση, το κριτήριο κοινωνικής κατάταξης ήταν η δυνατότητα ενός πολίτη να είναι σε θέση να συντηρεί ένα τύπο πολεμιστή. Ένας ζευγίτης ήταν μέρος του σώματος των οπλιτών στον αθηναϊκό στρατό. Ωστόσο, κάποιοι μελετητές θεωρούν ότι ως ζευγίτες περιγράφονταν οι Αθηναίοι γεωργοί, που ήταν σε θέση να χρησιμοποιούν ένα ζεύγος βοδιών για την καλλιέργεια των κτημάτων τους. Από άποψη παραγωγής, οι ζευγίτες παρήγαγαν μεταξύ 200 και 300 μέδιμνους ετησίως.

Τέλος, στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας ήταν οι «θήται». Με σύγχρονους όρους, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως δουλοπάροικοι, δηλαδή ήταν εξαρτημένοι από τον αφέντη τους και υποχρεωμένοι να δουλεύουν στα κτήματά του. Με τη ρύθμιση του Σόλωνα στους θήτες συμπεριλαμβάνονταν και οι μισθωμένοι εργάτες γης. Σε αυτή την τάξη άνηκαν όσων η ετήσια κτηματική και ακίνητη παραγωγή ήταν κάτω από 200 μέδιμνους. Τουλάχιστον οι μισοί Αθηναίοι πολίτες αποτελούσαν μέρος αυτή της τάξης.

Πέρα από την κατάταξη των Αθηναίων με βάση το εισόδημα τους, ο Σόλων προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις σχετικά με τη διαδικασία ανάληψης πολιτειακών

αξιωμάτων. Ο θεσμός των εννέα αρχόντων παρέμεινε αλλά πλέον ήταν ανοικτός στα μέλη των πεντακοσιομέδιμνων. Συνεπώς, όχι μόνο οι ευγενείς αλλά και οι υπόλοιποι εύποροι Αθηναίοι ήταν σε θέση να διεκδικήσουν αυτό το αξίωμα. Τότε ίσχυε ότι οι άρχοντες προωθούντο στον Άρειο Πάγο μετά το τέλος της θητείας τους. Κατά συνέπεια και αυτό το «κάστρο» της αριστοκρατικής τάξης θα έπεφτε σταδιακά με την άνοδο μη-ευγενών μελών της τάξης των πεντακοσιομέδιμνων.

Τα υπόλοιπα πολιτειακά αξιώματα, όπως αυτό του Ταμιά, ήταν κυρίως οικονομικού χαρακτήρα, έγιναν ανοικτά σε όλες τις τάξεις, πλην αυτή των θητών.

Στη συνέχεια, ο Σόλων έστρεψε την προσοχή του σε θέματα που αφορούσαν τη διεύρυνση της λαϊκής κυριαρχίας. Ίδρυσε τη Βουλή των Τετρακοσίων, η οποία αποτελείτο από 100 αντιπροσώπους από κάθε φυλή. Κατά πάσα πιθανότητα, οι 400 αντιπρόσωποι προέρχονταν από τις τρεις ανώτερες τάξεις. Η Βουλή είχε συγκεντρώσει αρκετή ισχύ στα χέρια της. Ήταν επιφορτισμένη με την επίβλεψη της λειτουργίας όλων των κρατικών αξιωματούχων και με τη διαδικασία προκαταρκτικής επεξεργασίας των σχεδίων ψηφισμάτων που θα υποβάλλονταν στην Εκκλησία του Δήμου. Με αυτές τις αλλαγές, αποδυναμώθηκε ο Άρειος Πάγος, στον οποίο είχαν ανατεθεί αυτά τα καθήκοντα. Παρόλα αυτά, η επιρροή των αριστοκρατών δεν μειώθηκε με την ίδρυση της Βουλής των Τετρακοσίων. Καθώς εξακολουθούσαν να κατέχουν μεγάλη οικονομική δύναμη ήταν σε θέση να προωθούν στη Βουλή αντιπροσώπους που είτε άνηκαν στην τάξη τους είτε ήταν εξαρτημένοι από αυτούς. Γι' αυτόν τον λόγο, το 507 π.Χ. ο Κλεισθένης αφαίρεσε τον φυλετικό παράγοντα ως καθοριστικό για την ανάληψη θέσεως αντιπροσώπου στη Βουλή των Τετρακοσίων.

Ο Σόλων προχώρησε επίσης στην ενίσχυση του ρόλου της Εκκλησίας του Δήμου. Μετέφερε σε αυτήν την αρμοδιότητα της εκλογής των αρχόντων, που είχε ως τότε ο Άρειος Πάγος. Επίσης, θέσπισε τη διαδικασία της κληρώσεως εκ προκρίτων πεντακοσιομεδίωνων για την εκλογή τους. Σύμφωνα με αυτή τη διαδικασία, ο δήμος εξέλεγε ένα αριθμό υποψηφίων αρχόντων από το τέλος των πεντακοσιομεδίωνων και στη συνέχεια γινόταν κλήρωση για την ανάδειξη ενός από αυτούς τους υποψηφίους. Η Εκκλησία του Δήμου ήταν πλέον ανοικτή στα άρρενα μέλη όλων των κοινωνικών τάξεων, συμπεριλαμβανόμενων των θητών. Αν και επρόκειτο για ένα βαθιά δημοκρατικό μέτρο, ωστόσο δεν πρέπει να ξεχνάει κανείς ότι ο ορισμός των θεμάτων της ημερήσιας διάταξης γινόταν από την «αριστοκρατικότερη» Βουλή των Τετρακοσίων.

ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Ριζοσπαστική ήταν η μορφή που πήραν οι μεταρρυθμίσεις στον δικαστικό τομέα. Ο Σόλων εισήγαγε ένα νέο δικαστικό σώμα, την Ηλιαία, με το οποίο μέλη και από τις τέσσερις κοινωνικές τάξεις είχαν το δικαίωμα να εκλέγονται ως ένορκοι. Επίσης επιτρεπόταν σε όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως κοινωνικής καταγωγής, να ασκούν έφεση ενάντια σε οποιαδήποτε απόφαση των αρχόντων του Αρείου Πάγου. Κατά συνέπεια, η Ηλιαία διαπνέονταν από βαθύτατα δημοκρατικές αρχές. Δεν αντικαθιστούσαν τη δικαστική εξουσία των αρχόντων αλλά λειτουργούσαν ως ελεγκτικό σώμα προς αυτούς. Πιθανόν, το μέτρο αυτό πάρθηκε με σκοπό να κατευνάσει την έντονη λαϊκή δυσαρέσκεια που είχαν προκαλέσει οι αυστηροί νόμοι του Δράκοντα, γνωστοί και ως «δρακόντειοι νόμοι». Με τη μεταρρύθμιση αυτή ο Σόλων έδωσε ενεργό ρόλο σε όλους τους πολίτες στον έλεγχο της πολιτικής εξουσίας χωρίς παράλληλα να συμπεριλάβει όλες τις κοινωνικές τάξεις στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών αποφάσεων. Αποτέλεσε το πρώτο βήμα για τη ριζοσπαστικότερη μεταρρύθμιση που εισήγαγε ο Κλεισθένης μερικές δεκαετίες αργότερα.

Ο Άρειος Πάγος δεν ήταν πλέον ένα σώμα διορισμένων γηραιών και ευσεβών ανδρών με αριστοκρατική καταγωγή αλλά η σύνθεση του είχε διευρυνθεί με μέλη της αστικής εμπορικής τάξης τα οποία απολάμβαναν τον σεβασμό και την υποστήριξη ενός μεγαλύτερου τμήματος της αθηναϊκής κοινωνίας. Ωστόσο, δεν πρέπει να εκληφθεί αυτή η αλλαγή ως μια προσπάθεια αποδυνάμωσης του ρόλου του Αρείου Πάγου εκ μέρους του Σόλωνα. Ο θεσμός αυτός εξακολουθούσε να εκδικάζει υποθέσεις ανθρωποκτονιών και επιπλέον ήταν επιφορτισμένος με την αρμοδιότητα επίβλεψης της εφαρμογής του νόμου και του συντάγματος. Ο Σόλων είχε φροντίσει να ενισχύσει τον Άρειο Πάγο με έκτακτες εξουσίες ώστε να μπορεί να αντεπεξέλθει σε αυτόν τον τομέα. Μεταξύ αυτών είχε το δικαίωμα της αρνησικυρίας σε ενέργειες πολιτικών αξιωματούχων και των υπόλοιπων πολιτειακών σωμάτων. Κατά συνέπεια, εξακολουθούσε να παίζει έναν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή της αρχαίας Αθήνας.

Παράλληλα, ο Σόλων προσπάθησε να ρυθμίσει και άλλα θέματα, δευτερευούσης σημασίας, που αφορούσαν το αστικό βίο. Οι πρωτοβουλίες αυτές του χάρισαν δίκαια τη φήμη του πατέρα του αστικού δικαίου.

Μεταξύ άλλων, ξεχωρίζουν μέτρα για τις ιδιωτικές σχέσεις, όπως κανόνες υδροληψίας, ελάχιστες αποστάσεις οικοδομών, κλπ. Επίσης θέσπισε μέτρα κοινωνικής πρόνοιας για αναπήρους και επικλήρους (θυγατέρες που κληρονομούσαν αποκλειστικά την πατρική περιουσία λόγω έλλειψης άρρενα κληρονόμου). Μεγάλο ενδιαφέρον έδειξε για την προστασία των θεσμών της οικογένειας και του γάμου. Οι γονείς ήταν υποχρεωμένοι να διδάξουν στα παιδιά τους κάποια τέχνη ώστε να διασφαλίσουν το μέλλον τους αλλά και τη χρησιμότητά τους για το κοινωνικό σύνολο. Επιπλέον όρισε την απαλλαγή των τέκνων από την υποχρέωση φροντίδας των ηλικιωμένων γονέων τους, αν οι τελευταίοι δεν είχαν ανταποκριθεί σε αυτή την υποχρέωσή τους. Επιπλέον έστρεψε το ενδιαφέρον του στη θεσμοθέτηση νόμων σχετικά με τη σεξουαλική ηθική. Πήρε μέτρα εναντίον της μοιχείας, του βιασμού, της μαστροπείας και της πορνείας. Σύμφωνα με ένα διασωζόμενο απόσπασμα από ένα έργο του κωμωδιογράφου Φιλέμονα του 3ου αιώνα, ο Σόλων ίδρυσε οίκους ανοχής στην Αθήνα με κρατική χρηματοδότηση, προσβάσιμους σε όλους τους Αθηναίους. Δηλαδή, κατά κάποιον τρόπο «εκδημοκράτισε» την παροχή πληρωμένης ετεροφυλόφιλης ερωτικής ευχαρίστησης, ένα προνόμιο που ήταν προηγουμένως σχεδόν αποκλειστικό προνόμιο των πλουσιότερων πολιτών. Αν και η εγκυρότητα αυτής της αναφοράς ελέγχεται, εντούτοις κάποιοι σύγχρονοι μελετητές θεωρούν σημαντικό το γεγονός ότι εξακολουθούσε να συνδέεται ο Σόλων με αυτή τη νομοθεσία τρεις αιώνες μετά τον θάνατό του.

Επίσης αρχαίες πηγές αναφέρουν ότι ο Σόλων ρύθμιζε τις παιδευτικές σχέσεις στην Αθήνα, σε μια προσπάθεια να μορφοποιήσει αυτό το κοινωνικό έθιμο μέσα στα πλαίσια της νέας δομής της πόλης. Διαμορφώθηκε ένα σύνολο νόμων που

αποσκοπούσε στην προώθηση και περιφρούρηση του θεσμού της παιδευαστίας και στην προστασία των αγοριών – μελών ελεύθερων οικογενειών. Ο ρήτορας Αισχίνης, που έζησε τον 4ο αιώνα, αναφέρει νόμους κατά τους οποίους αποκλειόταν η είσοδος στις παλαίστρες και τα γυμναστήρια. Επίσης απαγορευόταν η σύναψη σχέσεων μεταξύ ενήλικων αρρένων σκλάβων και ανήλικων αρρένων, γόνων ελεύθερων πολιτών. Ωστόσο, και σ' αυτή την περίπτωση η εγκυρότητα των λεγόμενων του Αισχίνη έχει αμφισβητηθεί από σύγχρονους του και μεταγενέστερους μελετητές. Εξάλλου, πολλοί Αθηναίοι έτειναν να αποδίδουν στον Σόλωνα νόμους σχετικούς με την παιδευαστία ή την ερωτική συμπεριφορά ή οποιοδήποτε άλλο θέμα χωρίς διασταύρωση των στοιχείων.

Υπήρχαν μάλιστα υποδείξεις από αρχαίους συγγραφείς ότι ο ίδιος ο Σόλων είχε ως ερωμένο τον κατοπινό τύραννο της Αθήνας Πεισίστρατο όταν ο τελευταίος ήταν σε εφηβική ηλικία. Τρεις αιώνες αργότερα, περίπου το 330 π.Χ., ο Αριστοτέλης απέρριπτε κατηγορηματικά αυτά τα σχόλια ως ανοησίες, ισχυριζόμενος ότι δεν ήταν δυνατόν να ήταν ο Σόλων εραστής του Πεισίστρατου καθώς είχαν διαφορά ηλικίας μεγαλύτερη από τριάντα χρόνια. Ωστόσο, άλλοι, όπως ο Πλούταρχος και ο Αιλιανός επέμεναν σε αυτή τη φήμη.

Παρά τη επιμονή αρχαίων συγγραφέων γύρω από τη σχέση του Σόλωνα με τον Πεισίστρατο, είναι δύσκολο να αποδειχθεί κατά πόσο αυτές οι φήμες βασίζονταν σε πραγματικά ή φανταστικά γεγονότα. Πιθανώς υπήρχε μια θερμή σχέση φιλίας και σεβασμού μεταξύ των δύο ανδρών, η οποία στη συνέχεια, διογκώθηκε από μετέπειτα αρχαίους συγγραφείς. Κάποιοι μάλιστα άφηναν να εννοηθεί ότι οι παιδευαστικές προτιμήσεις του Σόλωνα διαφαίνονταν στην ποίηση του. Όμως ένα πολύ μικρό τμήμα έχει διασωθεί δυσχεραίνοντας τις προσπάθειες ανακάλυψης της ιστορικής αλήθειας. Επιπλέον, η αυθεντικότητα όλων των ποιητικών αποσπασμάτων που έχουν θεωρηθεί ότι ανήκουν στον Σόλωνα είναι ακόμη υπό συζήτηση. Για παράδειγμα, κάποια επιγράμματα υπέρ της παιδευαστίας, που είχαν αρχικά αποδοθεί στον Σόλωνα, στη συνέχεια αποδόθηκαν στον Θεογένη. Κατά συνέπεια, το όλο θέμα πρέπει να προσεγγίζεται με επιφύλαξη και τη χρήση επιστημονικής μεθοδολογίας.

Ο **Κλεισθένης του Αλκμεωνίδου ο Αθηναίος** υπήρξε Αθηναίος πολιτικός του 6ου αι. π.Χ., της οικογένειας των Αλκμεωνιδών, και εγγονός του Κλεισθένη του Σικυώνιου. Το 508-507 π.Χ. έθεσε τις βάσεις για τη δημοκρατική μεταρρύθμιση της Αθήνας.

Με το τέλος της τυραννίας του Πεισίστρατου, ανέλαβε να μεταρρυθμίσει το πολίτευμα της Αθήνας και να το καταστήσει δημοκρατικότερο. Χώρισε την Αττική σε 3 βασικούς δήμους (το άστυ, παράλια και τη μεσογαία). Μετά, με το σύστημα των τριττών (= θεωρητική μονάδα), χώρισε τον κάθε δήμο σε 10 τριττύες, δημιουργώντας συνολικά 30 τριττύες. Ύστερα πήρε 1 τριτύν από το άστυ, 1 από την μεσογαία και 1 από τα παράλια και έφτιαξε μια νέα φυλή. Έτσι έκανε και με τις υπόλοιπες τριττύες, φτιάχνοντας 10 νέες φυλές. Με το σύστημα αυτό οι πλούσιοι ευγενείς έπαψαν να αποτελούν μόνοι τους μια ισχυρή τάξη και αναμείχθηκαν με τους υπόλοιπους πολίτες και οι πολιτικοί σταμάτησαν να ωφελούν τους κατοίκους μιας μόνο περιοχής, αφού τώρα υπήρχαν τριττύες και από τις 3 περιοχές σε μία φυλή. Ο Κλεισθένης έδωσε όλη την εξουσία στην Εκκλησία του δήμου. Από αυτήν εκλεγόταν και οι δέκα στρατηγοί, που διοικούσαν, όχι μόνο το στρατό, αλλά και το ίδιο το κράτος.

Επιπρόσθετα, η βουλή των 400, όργανο που είχε θεσπίσει ο Σόλωνας, αντικαταστήθηκε από νέα βουλή με 500 βουλευτές. Αυτοί εκλεγόταν κάθε χρόνο με κλήρο, 50 από κάθε φυλή. Έτσι όλοι οι πολίτες είχαν πιθανότητα να γίνουν κάποτε βουλευτές. Έργο της βουλής ήταν να προετοιμάζει τα θέματα που θα συζητούσε η Εκκλησία του δήμου. Επίσης, ο Κλεισθένης, για να προστατέψει το νέο πολίτευμα, καθιέρωσε τον οστρακισμό. Μετά από ανώνυμη καταγγελία, χωρίς να προηγηθούν ανακρίσεις ή απολογία, μπορούσαν να εξοριστούν προσωπικότητες για 10 χρόνια, αρκεί 6 χιλιάδες πολίτες να ψήφιζαν εναντίον του άνδρα αυτού. Έτσι γεννήθηκε στην Αθήνα η δημοκρατία, το πολίτευμα που δίνει σε όλους του πολίτες το δικαίωμα, αλλά και το καθήκον να συμμετέχουν στη διακυβέρνηση του κράτους. Η δημοκρατία ήταν μια από τις πιο σημαντικές κατακτήσεις των αρχαίων Ελλήνων. Έτσι έπαψαν η συγγένεια και η καταγωγή να παίζουν ρόλο στην πολιτική ζωή της Αθήνας. Με το μέτρο αυτό ο Κλεισθένης "έδωσε την πολιτεία στον λαό", όπως έγραψε αργότερα ο Αριστοτέλης.

<http://www.ekivolos.gr/i%20metarithmisi%20tou%20klistheni.htm>

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΚΛΕΙΣΘΕΝΗ

[Δείτε και εδώ](#)

«Με μια θαυμαστή καθαρότητα σκέψης ολοκλήρωσε το έργο που άφησε ο Σόλων, και έδωσε στο δημοκρατικό σύνταγμα της Αθήνας την τελειωτική του μορφή (508/7). Ήθελε να εμποδίσει την επιστροφή της τυραννίας, να διαλύσει την ισχυρή οργάνωση που είχε αποκτήσει η αριστοκρατία στις **φρατρίες** και στις τέσσερις ιωνικές φυλές, να αποτρέψει τις κοινωνικές τάξεις να ενωθούν κατά περιοχή.[...] Δημιουργήθηκαν περιφέρειες, όπου ταξινομήθηκαν όλοι οι πολίτες σύμφωνα με την κατοικία τους. Ολόκληρη η χώρα μοιράστηκε σε **δήμους**, μικρές κοινότητες, κάθε μια από τις οποίες είχε τη συνέλευσή της, τους άρχοντές της, τη διοίκησή της. Κάθε πολίτης γράφτηκε στον κατάλογο ενός δήμου, και το δημοτικό όνομα, προστιθέμενο στο ατομικό όνομά του, απόδειχνε την ιδιότητα του πολίτη. Όλοι οι δήμοι, των οποίων ο αριθμός ξεπερνούσε αισθητά την εκατοντάδα, έπρεπε να μοιραστούν σε **δέκα φυλές**, οι οποίες μ'αυτόν τον τρόπο, δεν ήταν πια συγγενικές, αλλά τοπικές. **Ήταν λοιπόν αδύνατο στις παλαιές φυλές να ξαναβρεθούν μέσα στις καινούργιες.** Αλλά υπήρχε κίνδυνος, με τη συμμαχία των γειτονικών φυλών, να συνεχιστούν οι αντιθέσεις των περιοχών. Για να αποφύγει αυτό τον κίνδυνο, ο Κλεισθένης βρήκε έναν πολύ έξυπνο τρόπο. Σκέφτηκε ότι ήταν χρήσιμο να συστήσει οργανισμούς ενδιάμεσους των δήμων και των φυλών. Χώρισε λοιπόν κάθε μια από τις τρεις περιοχές της Αττικής, το **Άστυ**, την **Παραλία** και τη **Μεσογαία**, σε δέκα τομείς και παραχώρησε με κλήρο σε κάθε φυλή έναν τομέα από κάθε περιοχή. Μ'αυτόν τον τρόπο, κάθε φυλή είχε τρεις ομάδες δήμων, **τρεις τριττύες**.

απέβλεπε στη διάσπαση των τοπικιστικών παρατάξεων και τον περιορισμό της δυνατότητας επηρεασμού των αριστοκράτη αρχηγό η οποία παλαιότερα είχε οδηγήσει σε τυραννικά καθεστώτα. Συγκεκριμένα αμ στην Αττική τρεις παρατάξεις (**παράλιοι**: ασχολούνταν με το εμπόριο, την αλιεία τη ναυσιπλοία κλπ, συγγενικής ή μη καταγωγής, **διάκριοι**: αγρότες υποβαθμισμένων περιοχών ή οπλίτες που ζητούσαν αναδα αζαν τους ανταγωνισμούς τριών αριστοκρατών (Μεγακλή, Λυκούργου, Πεισίστρατου αντίστοιχα) και ' τις περιοχές αυτές, οι οποίοι είχαν ως κύριο στόχο την κατάληψη της εξουσίας και τη διατήρηση των καταστρατήγησή τους. Γι' αυτό ο Κλεισθένης χώρισε τις τριττύες ανά δέκα: δέκα «περί το άστυ», δέκα αι ύστερα, με κλήρο, δόθηκαν σε κάθε φυλή πάλι τρεις τριττύες, αλλά μία από κάθε τομέα (άστυ, παραλία

[...] Το δεκαδικό σύστημα των φυλών εφαρμόστηκε σε όλη την πολιτική και διοικητική οργάνωση της πόλης. Η βουλή αποτελείται από **500 μέλη**, **50 κατά φυλή**, παρμένα από τους δήμους ανάλογα με τον πληθυσμό τους. Κάθε μια φυλή της βουλής(οι βουλευτές κάθε φυλής) σχηματίζει, εκ περιτροπής, μια μόνιμη επιτροπή για το ένα δέκατο του έτους. Επειδή οι άρχοντες ήταν εννιά, τους προσθέτουν κι ένα

*γραμματέα, έτσι ώστε οι δέκα φυλές να αντιπροσωπεύονται στο συλλογικό όργανο. Ο στρατός υποδιαιρείται σε δέκα τμήματα που λέγονται επίσης **φυλαί**, και καθένα τους διοικείται από ένα **φύλαρχο**.*

Σε όλες τις περιστάσεις ο λαός εμφανίζεται χωρισμένος σε δέκα ομάδες.

Απλή, καθαρά λογική κατασκευή, και γι' αυτό αντίθετη σε κάθε παράδοση, το δεκαδικό σύστημα αποτελεί ουσιαστικό μέρος του δημοκρατικού πολιτεύματος, όχι μόνο στην Αθήνα, αλλά και σε πολλές Ελληνικές πόλεις που ελευθερώθηκαν από το ολιγαρχικό πολίτευμα».

ΔΙΟΝΥΣΟΣ,

Ο ΘΕΟΣ ΤΗΣ ΒΛΑΣΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ.

Η δραματική ποίηση συνδέεται άμεσα με τη θρησκευτική λατρεία του Θεού Διονύσου. Όπως διαπιστώνουν οι εθνολόγοι και οι θρησκευτολόγοι, όλοι οι λαοί της μεσογειακής λεκάνης λάτρευαν έναν θεό, που συνδεόταν με τον κύκλο των εποχών και της βλάστησης. Οι λαοί, γεμάτοι από δέος μπροστά στο μυστήριο της ζωής, από ενθουσιασμό για την καρποφορία, από πένθος για τη φθορά, από κατάπληξη για την αναγέννηση της φύσης έφτασαν να πλάσουν ένα μύθο που τον σάρκωνε ένας θεός.

Δεν ξέρουμε πότε ο Διόνυσος ήρθε στην Ελλάδα. Κάποιες πληροφορίες υπάρχουν κιόλας στον Όμηρο. Κατά συνέπεια τον 8^ο αιώνα σημειώνουμε την παρουσία του. Χρόνια ύστερα από την είσοδό του στην Ελλάδα ο Διόνυσος, μικρός θεός στην αρχή κοντά στους μεγάλους του Ολύμπου, χωνεύτηκε με τα ελληνικά έθιμα και τέλος κυριάρχησε και επιβλήθηκε θριαμβευτικά. Απόκτησε οπαδούς, «θιασώτες», είχε τις δικές του γιορτές και το δικό του τραγούδι, το Διθύραμβο.

ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Ο Διθύραμβος έγινε δημοφιλής και στην Αττική, ιδιαίτερα στους δήμους των Μεσογείων, μια κι οι περιοχές είναι εύφορες και γεμάτες αμπέλια. Οι αμπελουργοί τιμούσαν τον θεό Διόνυσο με γιορτές που είχαν πάνδημο χαρακτήρα. Φαίνεται όμως πως έπαιρναν και επισημότερο χαρακτήρα καθώς οι άρχοντες παράγγελλαν σε γνωστούς ποιητές να συνθέσουν διθύραμβους και αναλάμβαναν να καλύψουν τα έξοδα για την άρτια εκτέλεσή τους από τους πιστούς, που ήταν βέβαια ερασιτέχνες, αλλά είχαν και κάποια πείρα και αποδεδειγμένες ικανότητες στο

τραγούδι και το χορό. Αυτοί οι ερασιτέχνες ονομάζονταν εθελονταί, η ομάδα τους θίασος. Οι εθελοντές βάφανε τα πρόσωπά τους με το κατακάθι του μούστου (τρυγία), μεταμφιέζονταν σε ζώα, ιδιαίτερα τράγους, ζώα που συμβολίζουν την γονιμότητα, δηλ. σε Σάτυρους, και χόρευαν τραγουδώντας τον Διθύραμβο. Επικεφαλής του χορού ήταν ο εξάρχων, ο κορυφαίος («ο μπροστάρης»), ο πιο επιδέξιος προφανώς εθελοντής. Ο χορός κατά πάσα πιθανότητα ήταν κυκλικός.

Αφού το τραγούδι υμνούσε το Διόνυσο και τις περιπέτειες του πρέπει να υποθέσουμε πως οι χορευτές αναπαρίσταναν, με κραυγές και με κινήσεις, το περιεχόμενο των ποιημάτων. Έτσι πλάι στα αδόμενα, τα τραγουδιστά, υπήρχαν και τα δρώμενα, οι μιμητικές αναπαραστάσεις.

Κάποια χρονιά, δεν ξέρουμε πότε, στα μέσα του 6^{ου} αιώνα, ένας ποιητής στο δήμο της Ικαρίας, το σημερινό Διόνυσο, ο Θέσπης, είχε μια εξαίσια έμπνευση. Φορώντας ένα προσωπίο (μάσκα), ποιος ξέρει ποιου μυθικού προσώπου, μπήκε στη μέση του χορού και άρχισε όχι πια να τραγουδά, αλλά να απαγγέλει, στίχους, που είχε ετοιμάσει βέβαια από πριν. Ίσως να μην ήταν ο ίδιος ο ποιητής παρά ένας από τους εξάρχοντες του χορού, που διέκοψε για λίγο το τραγούδι και απευθύνθηκε στο χορό ή σε κάποια ιαχή του χορού αυθόρμητα να αποκρίθηκε (στα αρχαία ελληνικά υποκρίνομαι σημαίνει αποκρίνομαι). Υποκριτής ήταν αυτός που έδινε τις απαντήσεις. Ο όρος παρέμεινε έως σήμερα και στην κυριολεξία του σημαίνει τον ηθοποιό. Αυτές οι ερωταποκρίσεις επαναλήφθηκαν έτσι ώστε δημιουργήθηκε μια μεικτή μορφή, ένας διάλογος ανάμεσα σε δύο στοιχεία, το άτομο και την ομάδα.

Τη χρονιά εκείνη στο δήμο της Ικαρίας γεννήθηκε το δράμα. Ο μύθος για το θεό δεν ήταν πια αφήγηση πράξεως, γινόταν πράξη, ήταν δράση, μίμηση, αναπαράσταση μιας πράξεως. Κύρια λοιπόν χαρακτηριστικά του δράματος είναι η μίμηση μιας πράξεως, η διαλογική μορφή και η σύνθεση σε ένα νέο είδος των δύο παλαιότερων ειδών, του έπους και της λυρικής ποίησης.

Η έμπνευση του Θέσπη φαίνεται πως γοήτευσε και ενθουσίασε τους θεατές του. Η νέα μορφή κατέκτησε αμέσως τα πλήθη και διαδόθηκε σ' όλη την Αττική. Ο Θέσπης εκμεταλλεύτηκε την επιτυχία. Δημιούργησε μια μονιμότερη ομάδα και περιόδευε στους δήμους της Αττικής. Χρησιμοποίησε για την μεταφορά της ένα άρμα. Αυτό είναι το περίφημο «άρμα της Θέσπιδος», ο πρώτος περιοδεύων θίασος του κόσμου, θεσμός που ξαναζεί στις μέρες μας.

Την εποχή του Πεισίστρατου, όπως αναφέραμε παραπάνω, αυτοί οι θίασοι, που θα είχαν με τον καιρό πολλαπλασιαστεί, μπήκαν στην Αθήνα, όπου θεσπίστηκαν και οι πρώτοι επίσημοι δραματικοί αγώνες, δηλ. θεατρικοί διαγωνισμοί.

Η ΑΚΜΗ

ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Με την είσοδο του 5^{ου} αιώνα το δράμα θα πάρει σχεδόν την οριστική του μορφή και θα δημιουργηθούν τα τρία είδη της δραματικής ποίησης, η τραγωδία, το σατυρικό δράμα και η κωμωδία. Τα δύο πρώτα κατάγονται απευθείας από το Διθύραμβο και το εύρημα του Θέσπη. Το τρίτο, λαϊκότερο, ξεκινάει από τις χοντροκαμωμένες αυτοσχέδιες φάρσες, που όπως φαίνεται ξεκίνησαν από τα Μέγαρα. Τραγωδία και σατυρικό δράμα εξελίχτηκαν μαζί.

Το δράμα αρχικά διαμορφώθηκε στους αγροτικούς δήμους της Αττικής, εισέβαλε θριαμβευτικά στην Αθήνα και με τον Πεισίστρατο έγινε γιορτή. Αργότερα θεσμοθετήθηκε ως εκδήλωση της Δημοκρατίας, γέννημα του διαλόγου και της ελευθερίας. "

ΣΟΦΟΚΛΗΣ

Ο Σοφοκλής γεννήθηκε στον Κολωνό της Αττικής το 496 π.Χ. Δεκαέξι χρονών ήταν κορυφαίος στο χορό των εφήβων που γιόρταζαν τη νίκη στη Σαλαμίνα (480 π.Χ.). Έζησε ήρεμη ζωή και πέθανε τιμημένος από την πόλη του, που ποτέ δεν εγκατέλειψε, ενενήντα χρονών (406 π.Χ.).

Σώθηκαν οι τραγωδίες του «Αίας», «Αντιγόνη», «Οιδίπους Τύραννος», «Ηλέκτρα», «Τραχίνια», «Φιλοκτήτης», «Οιδίπους επί Κολωνώ». Επίσης σώθηκαν αποσπάσματα, κυρίως από το σατυρικό του δράμα «Ιχνευταί». "

Μετρημένος, βαθιά θρησκευόμενος (υπήρξε και ιερέας), έριξε το βάρος του στην οικονομία των σκηνικών λύσεων και στην ηθογραφία των προσώπων. Πράγματι οι τραγωδίες του έχουν τέλει αναλογίες, σαφή αλλά περίτεχνη δομή, και οι συγκρούσεις του πηγάζουν λογικά από το ήθος των προσώπων.

Τα χορικά του είναι υψηλά δείγματα λυρισμού και ενός στοχασμού ήρεμου, γεμάτου από τη σοφία μιας βιωμένης πείρας. Πρόβλημά του ήταν το άτομο απέναντι στον ίδιο του τον εαυτό, στις αδυναμίες του, στις δυνατότητές του, στις δυστυχίες και στις παγίδες που η τύχη έστηνε εμπρός του. Ιδιαίτερα όμως τον απασχόλησε το πρόβλημα του ατόμου απέναντι στους άλλους ανθρώπους και η

αξιοπρέπεια με την οποία το άτομο οφείλει να αντιμετωπίσει τις καταδρομές της μοίρας του.

Στον «Αίαντα» εξετάζει τα φοβερά αποτελέσματα που προκαλεί πάνω στον άνθρωπο η άδικη μεταχείριση που του γίνεται από τους άλλους και πώς το πληγωμένο φιλότιμο με τη σειρά του προκαλεί το θεό.

Στον «Οιδίποδα Τύραννο», που ο Αριστοτέλης θεωρεί το τέλειο έργο, παρουσιάζει τον ελεύθερο άνθρωπο, που φτάνει στην καταστροφή γεμάτος αξιοπρέπεια και μεγαλείο, παγιδευμένος από τις ίδιες του τις πράξεις, για τις οποίες όμως δεν φέρει ευθύνη, που αποδείχτηκαν ανόσιες.

Στο «Φιλοκτήτη» , ο ήρωας προδομένος από τους συντρόφους του, αρνείται να συμβάλει όταν τον έχουν ανάγκη στο κοινό που απαιτεί η σκοπιμότητα της στιγμής και τη στάση του συμμερίζεται ένας νέος άνθρωπος που δε δέχεται να συμπράξει σε συμβιβασμούς και ωφέλιμες απάτες.

Στον «Οιδίποδα επί Κολωνώ» ο τυραννισμένος άνθρωπος που χτυπήθηκε όσο κανείς από τη μοίρα αξιώνεται μια θέση δίπλα στους θεούς.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Η Αντιγόνη χρονολογικά είναι το δεύτερο από τα σωζόμενα έργα του Σοφοκλή. Ανέβηκε στη σκηνή το 442. Ανάλογο έργο φαίνεται πως είχε γράψει και ο Ευριπίδης.

Η τραγωδία είναι από τα πιο ονομαστά έργα του Σοφοκλή, γιατί πέρα από το μεγάλο μήνυμα που περιέχει, η μορφή της, η δομή της και η σοφή της κατασκευή την κατατάσσουν στα εξοχότερα δείγματα του τραγικού είδους.

Η υπόθεση του έργου αρχίζει την αυγή μιας αιματηρής νύχτας. Ύστερα από τον αλληλοσκοτωμό του Ετεοκλή και του Πολυνείκη, ο θρόνος περιέρχεται στον Κρέοντα. Διατάσσει να ταφεί ο νόμιμος άρχοντας της Θήβας με τιμές και ο επίδοξος σφετεριστής να αφεθεί άταφος. Η αδερφή της Ισμήνη αρνείται να τη βοηθήσει. Όταν εκείνη προχωρεί στην πράξη της, συλλαμβάνεται από τους φρουρούς και οδηγείται στον Κρέοντα. Εκείνος την καταδικάζει να πεθάνει από ασитία σε θολωτό τάφο. Ο μνηστήρας της Αντιγόνης και γιος του Κρέοντα Αίμονας προσπαθεί μάταια να αλλάξει τη γνώμη του πατέρα του. Ο Κρέοντας συμπεριφέρεται με ανευλάβεια στο μάντη Τειρεσία που επεμβαίνει για να αποτρέψει μεγάλες συμφορές. Όταν ο Κρέοντας αντιλαμβάνεται το σφάλμα του, είναι αργά. Η Αντιγόνη έχει κρεμαστεί στον τάφο της, ο Αίμονας αυτοκτονεί

μπροστά στον πατέρα του και η γυναίκα του Κρέοντα Ευρυδίκη σφάζεται μόνη της από απελπισία. Ο Κρέοντας ανάμεσα στα τόσα θύματα που προκάλεσε το πείσμα του θρηνεί για την αστόχαστη συμπεριφορά του.

Στην τραγωδία συγκρούονται δύο ασυμβίβαστοι χαρακτήρες που αντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικές αντιλήψεις για τον κόσμο.

Ο Κρέοντας είναι ο δυναμικός τύραννος που ξέρει να παίζει με πείσμα το παιχνίδι της εξουσίας. Αποφασισμένος να φέρει ως το τέλος το πολιτικό του πρόγραμμα κάνει μια σειρά από τρομερά λάθη. Παραβλέπει το εθιμικό δίκαιο, ασεβεί απέναντι στο γάμο, στην αγάπη, στο κύρος της κοινής γνώμης και στις θρησκευτικές αντιλήψεις. Αρνιέται τη συγγένεια, την πατρική στοργή, τις τυπικές διαδικασίες και τη γνώμη του λαού και του ιερατείου. Προσπαθεί α στηρίζει τις πράξεις του σε μια λογική που δεν αντλεί κύρος παρά μόνο από τη δύναμη της εξουσίας του.

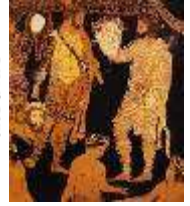
Η Αντιγόνη είναι προσηλωμένη σε κάποιες αξίες που θεωρούνται αιώνιες και απαρασάλευτες. Οπλισμένη με ανάλογο πείσμα είναι αποφασισμένη να φτάσει ως τα άκρα από την αρχή. Σκληρή και αμετακίνητη, δε συγχωρεί την αδερφή της κι όταν εκείνη μετανιώνει, προσπερνάει βιαστικά τον έρωτα του Αίμονα και προχωρεί μόνη της προς το μαρτύριό της.

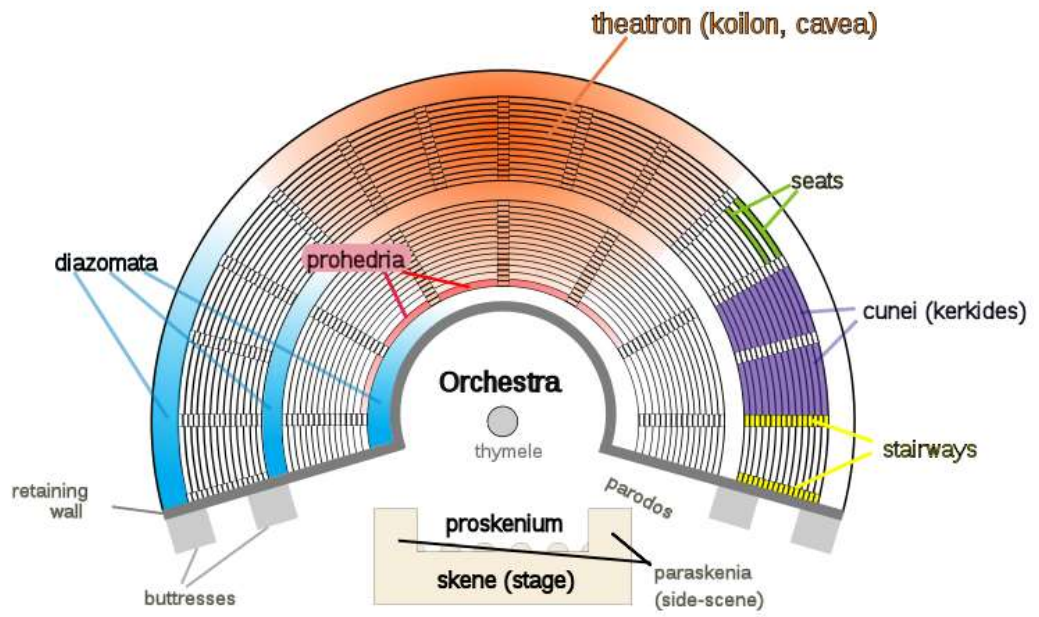
Η περιφρόνηση της για το θάνατο που υπαγορεύεται από την προσήλωσή της στους άγραφους ηθικούς νόμους συμβάλλει στο να αποκαλυφθεί η εγκληματική αλαζονεία του Κρέοντα.

Η ακαμψία της Αντιγόνης μπροστά στον εγωισμό του τυράννου και στην σκληρότητα των νόμων του δικαιώνεται στη συνείδησή μας ως στάση ζωής.

Η ευθυνοφοβία και ο αλόγιστος συναισθηματισμός της Ισμήνης, η φιλαυτία του φύλακα, η ευγένεια και η ορθοφροσύνη του Αίμονα, η σκληρή και αλύπητη τακτική του Τειρεσία, η απελπισμένη σιωπή της Ευρυδίκης είναι το πλούσιο ηθογραφικό φάσμα μέσα στο οποίο η σύγκρουση των βασικών προσώπων συντελείται.

Ο χορός των Θηβαίων γερόντων με την ουδέτερη στάση του και τα εξάισια λυρικά του ξεσπάσματα συμπληρώνει το δραματικό τοπίο.

ANCIENT GREEK THEATRE